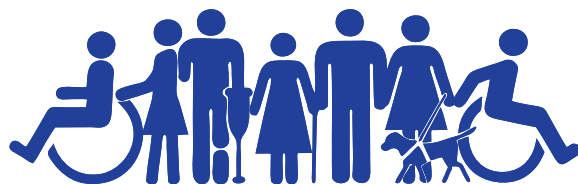

MONITORIZAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE

DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 DIN PERSPECTIVA
REFLECTĂRII PROBLEMELOR CU CARE SE CONFRUNTĂ
PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI ÎN PROGRAMELE
ELECTORALE ALE CONCURENȚILOR ELECTORALI

MONITORIZAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE

**DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 DIN PERSPECTIVA
REFLECTĂRII PROBLEMELOR CU CARE SE CONFRUNTĂ
PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI ÎN PROGRAMELE
ELECTORALE ALE CONCURENȚILOR ELECTORALI**

Chișinău, 15 octombrie 2025

CUPRINS

SUMAR EXECUTIV	3
METODOLOGIE	4
INTRODUCERE	6
I. Existența paginilor web și a paginilor de Facebook	10
II. Reflectarea problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în programele electorale ale concurenților electorali.....	11
III. Abordarea subiectului dizabilității în dezbaterile publice	25
CONCLUZII	26
RECOMANDĂRI	29

SUMAR EXECUTIV

Prezentul raport sintetizează rezultatele monitorizării Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025 din perspectiva abordării problemelor persoanelor cu dizabilități în programele electorale ale concurenților și a gradului de accesibilitate a platformelor lor de comunicare online. Monitorizarea a urmărit modul în care partidele politice integrează principiile incluziunii și egalității de șanse în discursul și practica lor electorală, precum și nivelul de acces al persoanelor cu dizabilități la informația electorală.

Analiza a inclus examinarea paginilor web și a conturilor de Facebook ale concurenților electorali, verificarea existenței și accesibilității programelor electorale, precum și observarea dezbaterilor televizate. S-a constatat că doar o parte din partide dispun de pagini web funcționale și actualizate, iar accesibilitatea acestora pentru persoanele cu deficiențe de vedere rămâne limitată. În ceea ce privește conținutul programelor electorale, referințele explicite la problematica dizabilității sunt rare, majoritatea concurenților tratând subiectul doar generic, prin termeni precum „persoane vulnerabile” sau „protecție socială”.

Monitorizarea dezbaterilor electorale arată că doar două posturi de televiziune au asigurat traducerea în limbajul mimico-gestual, însă fără ca tema dizabilității să fie abordată explicit în discursurile electorale. Concluziile raportului subliniază necesitatea consolidării unei culturi politice incluzive, care să integreze în mod constant dimensiunea dizabilității în programe, în comunicare și în procesele de luare a deciziilor, contribuind astfel la respectarea drepturilor fundamentale și la participarea deplină a tuturor cetățenilor.

METODOLOGIE

Monitorizarea Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025 a urmărit scopul de a determina în ce măsură problemele, nevoile și drepturile persoanelor cu dizabilități au fost luate în considerare de către partidele și candidații care au participat la scrutin. Analiza are la bază două direcții principale:

- 1) modul în care aceste subiecte au fost reflectate în programele electorale oficiale;
- 2) felul în care ele au fost abordate în dezbaterile și discuțiile publice din timpul campaniei electorale.

Obiectivul principal al acestui demers a fost de a determina dacă temele legate de dizabilitate sunt integrate în agenda publică și politică a concurenților electorali și în cernod sunt acestea integrate: dacă există propuneri clare, dacă se vorbește despre incluziune, accesibilitate, participare civică și dacă persoanele cu dizabilități sunt privite ca cetățeni activi, nu doar ca beneficiari ai unor măsuri sociale.

Monitorizarea a cuprins întreaga perioadă a campaniei electorale, din momentul lansării acesteia și până în ziua alegerilor. În acest interval, au fost analizate programele electorale publicate de partide, blocurile politice și candidații independenți, precum și principalele apariții publice – dezbateri sau mesaje difuzate în spațiul media.

Echipa de monitorizare a fost formată din persoane cu experiență în domeniul drepturilor omului, al incluziunii sociale și al comunicării publice, precum și experți – persoane cu dizabilități. Monitorii au urmărit cu atenție nu doar prezența temelor legate de dizabilitate, ci și tonul, profunzimea și seriozitatea cu care acestea au fost abordate. S-a urmărit dacă a fost vorba despre niște menționări formale sau despre angajamente clare, susținute de propuneri concrete și realizabile.

În procesul de analiză s-a pus accent atât pe conținutul programelor, cât și pe contextul în care s-a vorbit despre persoanele cu dizabilități în dezbateri. În cazul programelor electorale, s-a urmărit dacă acestea includ măsuri de sprijin pentru accesul la educație, angajare, participare politică, servicii sociale sau infrastructură accesibilă. În ceea ce privește dezbaterile publice, a fost analizat felul în care candidații au abordat tema: dacă o consideră o prioritate, dacă au

arătat înțelegere față de nevoile reale ale persoanelor cu dizabilități și dacă au fost oferite soluții coerente.

Pe parcursul campaniei, monitorii au colectat și au notat informațiile relevante, iar la final aceste observații au fost comparate și interpretate pentru a obține o imagine de ansamblu asupra modului în care subiectul dizabilității a fost tratat în competiția electorală.

Monitorizarea nu și-a propus să critice partidele, ci să contribuie la o campanie electorală mai echitabilă și mai incluzivă, în care toate categoriile de cetățeni să fie reprezentate corect și responsabil. În acest sens, procesul are și o valoare educativă – ajută la creșterea gradului de conștientizare publică asupra importanței includerii persoanelor cu dizabilități în viața socială și politică a țării.

INTRODUCERE

Potrivit lit. e) din Preambulul Convenției Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la 9 iulie 2010, „dizabilitatea este un concept în evoluție și acesta rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți”.

Potrivit art. 1 al Convenției, „Persoanele cu dizabilități includ acele persoane care au deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.”

În sensul Convenției, dizabilitatea nu trebuie să fie abordată prin prisma considerentelor de caritate sau din punct de vedere medical, ci din perspectiva drepturilor omului. Abordarea dizabilității bazată pe drepturile omului nu este stimulată de compasiune, ci de demnitatea și libertatea persoanelor cu dizabilități. Această abordare are în vedere respectarea, sprijinirea și recunoașterea diversității umane, prin crearea condițiilor care să permită participarea deplină a diferitor persoane, inclusiv a celor cu dizabilități, în toate domeniile vieții, inclusiv în viața politică și publică. În loc să se concentreze pe persoanele cu dizabilități în calitate de beneficiari pasivi ale actelor de caritate, această abordare urmărește să le sprijine prin acordarea unor servicii de suport necesare, pentru ca aceste persoane să se ajute singure, astfel încât să poată participa la viața socială, culturală, să beneficieze de educație, de un loc de muncă și să participe activ la viața politică și publică.

După cum s-a menționat în Convenție, dizabilitatea este un concept în evoluție. Cu toate acestea, conceptul nu reflectă un model social de dizabilitate, deoarece acesta clarifică faptul că dizabilitatea rezultă din interacțiunea dintre persoanele care au anumite limitări de sănătate și barierele existente ce împiedică participarea acestora în societate.

Abordarea conceptului de dizabilitate din perspectiva drepturilor omului contrazice modelul medical de dizabilitate, care se bazează pe conceptul de „corp frânt”, dizabilitatea fiind rezultatul evident al unei deficiențe fizice, psihice sau senzoriale a unei persoane. În conformitate cu această abordare, Convenția nu oferă o definiție exhaustivă privind termenul „persoană cu dizabilități”, ci menționează că aceasta îi „include” pe cei care au anumite probleme de sănătate

de lungă durată sau permanente, de ordin fizic, mintal, intelectual sau senzorial, care în interacțiune cu diferite bariere pot împiedica participarea lor deplină și efectivă la viața socială, inclusiv la cea politică și publică, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Având în vedere cele menționate, serviciile de suport acordate persoanelor cu dizabilități trebuie să fie adaptate la necesitățile individuale ale persoanei și să contribuie substanțial la eliminarea barierelor, atât a celor de mediu, cât și a celor de context, care împiedică participarea deplină și eficientă la viața politică și publică, în condiții de egalitate cu celelalte persoane.

Analizând platformele electorale ale concurenților electorali la Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025, observăm că acțiunile propuse de aceștia nu asigură participarea deplină și efectivă a persoanelor cu dizabilități, în special în ceea ce privește procesele de luare a deciziilor, în elaborarea politicilor și a programelor, inclusiv a celor care le privesc în mod direct, în conformitate cu principiul „Nimic despre noi fără noi!” din Preambulul Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. La rândul său, acest principiu presupune asigurarea concomitentă a următoarelor elemente ale participării: informare, consultare, implicare, cooperare, monitorizare, evaluare, precum și împuternicire a persoanelor cu dizabilități.

Valorile de bază pe care la promovează participarea sunt:

- **Implicarea** în procesul de luare a deciziilor a celor care sunt afectați sau interesați de decizia respectivă.
- **Solicitarea opiniilor** participanților în etapa proiectării modului în care aceștia vor participa.
- **Oferirea informației** necesare, inclusiv într-un format accesibil și ușor de înțeles, persoanelor cu diferit tip de dizabilitate pentru ca acestea să contribuie în mod efectiv.
- **Recunoașterea și comunicarea nevoilor** și intereselor tuturor participanților persoane cu dizabilități, inclusiv factorilor de decizie.
- **Abilitarea publicului**, inclusiv a persoanelor cu dizabilități, în așa fel încât contribuțiile aduse să influențeze decizia.
- **Comunicarea** modului în care aportul participanților a influențat decizia.

În acest sens, pentru facilitarea participării persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor ce le reprezintă în procesul elaborării platformelor electorale, concurenților electorali li se recomandă să țină cont de următoarele **principii de bază**:

- ✓ **Transparență**, inclusiv accesul în timp util al persoanelor cu dizabilități și al organizațiilor ce le reprezintă la proiectul platformelor electorale, precum și la toate documentele de interes public relevante pentru procesul de participare.
- ✓ **Imparțialitate**, în special a organizațiilor ce reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități, deoarece acestea au dreptul de a acționa în mod independent și a susține poziții diferite de cele ale autorităților.
- ✓ **Deschidere și accesibilitate**, deoarece procesele de participare trebuie să fie deschise și accesibile tuturor, inclusiv persoanelor cu dizabilități, în baza unui cadru convenit pentru participare.
- ✓ **Responsabilitate și eficiență**, prin care participarea persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor ce le reprezintă să fie orientată spre rezultate, pentru a avea un impact real asupra conținutului, inclusiv pentru ca și concurenții electorali să fie responsabili în fața publicului în ceea ce privește procesele de consultare și să raporteze rezultatele.
- ✓ **Nediscriminare, tratament egal și incluziune**, în special acces egal al tuturor, inclusiv abordarea necesităților persoanelor cu dizabilități și ale altor persoane defavorizate care doresc să participe.
- ✓ **Independența** organizațiilor ce reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități, inclusiv abținerea de la obligarea acestora de a se angaja în procese de luare a deciziilor sau de a apăra anumite poziții.

Totodată, se recomandă a fi respectate o serie de principii adăugătoare care ghidează procesul de participare civilă a persoanelor cu dizabilități și a persoanelor care le reprezintă, inclusiv angajamentul, recunoașterea drepturilor și responsabilităților, resursele, alocarea de timp suficient, recunoașterea și legătura inversă, evaluarea.

În conformitate cu articolul 7 al Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr. 60 din 30 martie 2012, persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la viața politică și cea publică în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni. Pentru aceasta, Statul trebuie să asigure persoanelor cu dizabilități:

- drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea în condiții de egalitate cu ceilalți;
- dreptul și oportunitatea de a alege și de a fi alese;

- dreptul la proceduri și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și de utilizat (implementarea modalităților alternative de vot);
- dreptul de a-și exprima opțiunea prin vot secret la alegeri și referendumuri, fără intimidare;
- dreptul de a deține efectiv un mandat de persoană aleasă și de a îndeplini orice funcție publică la nivel executiv sau legislativ, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;
- dreptul de exprimare liberă a voinței ca alegători și, în acest scop, dacă este cazul și la solicitare, permite asistarea acestora la vot de către o persoană la alegerea lor;
- dreptul la libera formare a opiniei cu privire la partidele politice și candidații electorali, inclusiv prin organizarea unor dezbateri electorale și emisiuni radio/televizate în limbaj mimico-gestual, prin tipărirea materialelor electorale cu utilizarea sistemelor de scriere folosite de persoanele cu deficiențe de vedere, prin utilizarea altor instrumente de informare accesibile persoanelor cu dizabilități.

Este de menționat că limitarea drepturilor politice încalcă art. 29 al Convenției privind dreptul la participare la viața politică și publică. Acest articol impune Republicii Moldova să se asigure că persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la viața politică și publică în condiții de egalitate cu ceilalți, direct sau prin reprezentanți liber aleși, inclusiv dreptul și posibilitatea persoanelor cu dizabilități de a vota și de a fi alese.

I. Existența paginilor web și a paginilor de Facebook

În contextul Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025, prezența online a partidelor politice și a candidaților independenți a devenit un element esențial al comunicării electorale moderne. Pagina web oficială și conturile de pe rețelele de socializare, în special de pe Facebook, reprezintă principalele canale prin care concurenții electorali își transmit mesajele, își prezintă programele și interacționează direct cu alegătorii.

Evaluarea existenței și funcționalității acestor platforme online, precum și determinarea faptului că programele electorale sunt prezentate într-un mod accesibil persoanelor cu dizabilitati, au reprezentat un prim pas în analiza modului în care partidele utilizează mediul digital pentru informarea și mobilizarea publicului. Rezultatele acestei evaluări sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Existența paginilor web și a paginilor de Facebook

Nr.	Partid/bloc politic/ candidat independent	Pagina web/Facebook	Program electoral/link
1	Partidul Politic „Partidul Acțiune și Solidaritate”	www.unpaspentru.md	https://bit.ly/3KFvqvV
2	Partidul Politic „Democrația Acasă”	https://pda.md/	Lipsă
3	Partidul Politic Coaliția pentru Unitate și Bunăstare	https://coalitiacub.md/	https://bit.ly/42pD9UE
4	Andrei Năstase, candidat independent	https://bit.ly/3lXqXuq	Lipsă
5	Partidul Politic Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa	https://alde.md/	https://alde.md/program/
6	Olesea Stamate, candidată independentă	https://bit.ly/46T1B1U	https://bit.ly/4qYctAj
7	Partidul Politic Partidul Social Democrat European	https://psde.md/	https://bit.ly/4o2U5lR
8	Partidul politic Partidul Național Moldovenesc	https://pnm.md/	https://pnm.md/program
9	Blocul Electoral Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei	Pagini web oficiale: www.socialistii.md www.inimamoldovei.md www.viitorulmoldovei.md ; www.pcrm.md/	Lipsă
10	Blocul Electoral ALTERNATIVA	https://bit.ly/3VMcb61	https://bit.ly/3lW3sLy
11	Partidul Politic Mișcarea Respect Moldova	https://respect.md/	https://bit.ly/3KBuZ5x
12	Blocul electoral ÎMPREUNĂ	https://bit.ly/48h9els https://bit.ly/3KtbL22	https://bit.ly/4mLwU4L

13	Partidul Politic Liga Orașelor și Comunelor	https://loc.md/	https://bit.ly/3WocHY0
14	Partidul Politic Alianța pentru Unirea Românilor	https://bit.ly/46RMuGd	https://bit.ly/4mLvAPz
15	Victoria Sanduța, candidată independentă	https://bit.ly/3KD0qfC	Lipsă
16	Partidul Politic Alianța MOLDOVENII	https://bit.ly/42twB7r	https://bit.ly/3Kyf2wV
17	Partidul Politic Moldova Mare	https://bit.ly/47974TH	https://bit.ly/4qSDTaO
18	Blocul Electoral Blocul Unirea Națiunii (BUN)	https://pnl.md/	Lipsă program actualizat
19	Partidul Politic Noua Opțiune Istorică	https://ppnoi.md/	https://bit.ly/3VQk1vq https://bit.ly/4nGpnpe
20	Partidul Liberal	https://www.pl.md/	https://bit.ly/4pXadqW
21	Partidul Politic Uniunea Creștin-Socială din Moldova	Lipsă	Lipsă
22	Tatiana Crețu, candidată independentă	https://bit.ly/46TOVrE	https://bit.ly/3WmhtFk
23	Partidul Politic Partidul Nostru	https://bit.ly/3KVI3CL	https://bit.ly/3VSEHTt

II. Reflectarea problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în programele electorale ale concurenților electorali

Această secțiune examinează modul în care partidele politice integrează în programele lor teme legate de persoanele cu dizabilități. Se urmărește identificarea prezenței acestor subiecte, relevanța lor și felul în care sunt abordate – fie prin declarații generale, fie prin măsuri concrete, cu termene, responsabilități și resurse alocate.

Obiectivul acestei analize este de a evalua dacă programele electorale conțin preocupări reale pentru incluziunea socială, accesibilitatea serviciilor și participarea civică a persoanelor cu dizabilități. În analiză se ia în considerare nu doar mențiunile explicite, ci și coerența mesajelor și gradul de detaliere a soluțiilor propuse. Această abordare permite evidențierea bunelor practici, dar și a eventualelor lacune, contribuind la creșterea transparenței și a responsabilității partidelor politice în raport cu nevoile tuturor cetățenilor.

Nr.	Partid/bloc politic/ candidat independent	Prevederi privind dizabilitatea în programul electoral	Concluzii
1	Partidul Politic Partidul Acțiune și Solidaritate	În programul electoral al PAS există mai multe mențiuni referitoare la persoanele cu dizabilități. OBIECTIVE REFORMULATE 1. Domeniul educațional Acces la tehnologie: procurarea centralizată a dispozitivelor asistive pentru copiii cu dizabilități severe. Educație incluzivă: dezvoltarea a minimum 10 unități de educație incluzivă, cu pachet complet de servicii de suport. Tranziția după clasa a IX-a: soluții pentru continuarea studiilor sau acces la servicii de zi pentru absolvenții cu dizabilități severe. Resurse în grădinițe: crearea unor centre de resurse în cel puțin 50% din instituțiile preșcolare. 2. Domeniul social Îngrijire pe termen lung: consolidarea sistemului național de servicii pentru persoane în vârstă și cu dizabilități. Integrare socială și profesională: • majorarea subvențiilor pentru angajarea persoanelor cu dizabilități; • sprijinirea antreprenoriatului și a accesului pe piața muncii; • Programul „Mobilitate pentru Demnitate” – echipamente asistive și adaptarea locuinței; • extinderea serviciului de asistență personală și a centrelor de intervenție timpurie pentru copii;	Programul PAS cuprinde: 1. Perspectiva socială a dizabilității Se pune accent pe educația incluzivă, de la grădiniță până la tranziția spre viața adultă, ceea ce reprezintă o abordare coerentă și pe termen lung. Sunt prevăzute măsuri pentru integrarea socială și profesională, inclusiv stimulente pentru angajatori și sprijin pentru antreprenoriat, ceea ce poate contribui la reducerea excluziunii și creșterea independenței. Promisiunile privind transportul social dedicat și gratuitatea pentru asistenți și beneficiari reflectă preocuparea pentru mobilitate și participare activă în comunitate. 2. Perspectiva medicală Programul include referiri explicite la accesul la servicii medicale adaptate nevoilor specifice, ceea ce demonstrează o înțelegere a diversității situațiilor de sănătate asociate dizabilității. De asemenea, menționează echipamente asistive și servicii de îngrijire, elemente care susțin autonomia personală și calitatea vieții. În comparație cu alte programe electorale, dimensiunea medicală este mult mai bine conturată și aliniată standardelor internaționale. 3. Perspectiva drepturilor Crearea unui consiliu pentru problemele persoanelor cu nevoi speciale denotă o orientare spre participare, reprezentare și consultare a persoanelor cu dizabilități în procesul decizional. Întregul program este în concordanță cu principiile Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD), ceea ce reflectă o abordare modernă, bazată pe respectarea drepturilor și a demnității.

		• Programul „După 16” – tranziție spre o viață independentă și muncă asistată pentru tinerii cu dizabilități mintale. 3. Domeniul sănătății Acces la servicii medicale: • compensarea mai multor servicii stomatologice pentru persoanele cu dizabilități și pensionari; • fortificarea serviciilor stomatologice asigurate de stat.	Accesibilitatea, egalitatea de șanse și implicarea activă sunt integrate în viziunea PAS.
2	Partidul Politic Democrația Acasă	Protecție socială Angajarea, în instituțiile statului, a persoanelor cu dizabilități locomotorii și stimularea agenților economici care au angajat astfel de persoane prin scutirea de plăți pentru asigurare socială și medicală a angajaților cu dizabilități. Dezvoltarea sportului Finanțarea competițiilor locale și zonale la diferite genuri de sport pe categorii de vârstă, campionate republicane între școli, licee și cluburi sportive, campionate republicane ale sportivilor cu dizabilități și ale sportivilor veterani.	În urma consultării site-ului oficial al Partidului Democrația Acasă (pda.md), nu a fost găsit niciun document sau o secțiune dedicată programului electoral al partidului. Site-ul conține doar informații legate de istorie, valori, echipa de conducere și proceduri interne, dar nu și conținut electoral specific publicat. La solicitarea făcută de autori de a primi programul politic al formațiunii prin intermediul poștei electronice, acesta a fost expediat abia după data alegerilor.
3	Partidul Politic Coaliția pentru Unitate și Bunăstare	Programul electoral este bazat pe două valori fundamentale: Unitate și Bunăstare . Nu se menționează nimic despre dizabilitate.	În Programul electoral al Coaliției pentru Unitate și Bunăstare (CUB) nu am găsit referințe legate explicit de persoanele cu dizabilități, niciun element concret care abordează acest subiect. Programul electoral este bazat pe două valori fundamentale: (1) Unitate și (2) Bunăstare, oferind soluții concrete pentru: • modernizarea administrației publice; • dezvoltarea economică durabilă și stimularea antreprenoriatului; • independența justiției și lupta anticorupție;

			• consolidarea sistemelor de educație și de sănătate; • protejarea familiei și promovarea coeziunii sociale; • integrarea europeană durabilă.
4	Andrei Năstase, candidat independent	Programul electoral nu menționează nimic despre dizabilitate.	Nu s-au găsit informații specifice despre includerea în programul electoral al candidatului a unor măsuri dedicate persoanelor cu dizabilități pentru Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025. Din declarațiile publice, din diverse surse media, tezele candidatului independent Andrei Năstase se axează pe: • procuror general ales de popor, nu de partide; • economisim 10 miliarde de lei pentru oameni; • prețuri mici, pensii și salarii majorate, alocații la copii; • zero taxe și impozite pentru banii și coletele din diaspora.
5	Partidul Politic Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa	Programul electoral al ALDE privind persoanele cu dizabilități spune următoarele: Partidul are un capitol distinct, intitulat „Protecția persoanelor cu dizabilități”. Propune reformarea sistemului de protecție socială, trecând de la accentul pe ajutoare bănești la accentul pe servicii de sprijin. Vrea o nouă metodologie de determinare a dizabilității, conformă standardelor internaționale, trecând de la modelul strict medical la modelul social al dizabilității. Sprijină dezinstituționalizarea și dezvoltarea serviciilor sociale comunitare, pentru ca persoanele cu dizabilități să trăiască în comunitate, nu în instituții.	Programul electoral ALDE conține prevederi explicite privind persoanele cu dizabilități, orientate spre reforma protecției sociale, servicii (nu doar prestații), dezinstituționalizare și incluziune educațională și profesională. Programul ALDE se distinge printr-o abordare modernă și orientată spre drepturile persoanelor cu dizabilități. Dimensiunea socială este bine dezvoltată (dezinstituționalizare, incluziune, sprijin pentru îngrijitori), iar cea a drepturilor este solid fundamentată pe principiile CRPD. Dimensiunea medicală este prezentă prin reformarea metodologiei de determinare a dizabilității, dar lipsește un plan detaliat privind accesul la servicii de sănătate și de reabilitare. Per ansamblu, programul are un caracter progresist și integrator, cu accent pe viața independentă și pe participarea deplină în societate a persoanelor cu dizabilități.

		Promovează incluziunea : acces la educație, integrare pe piața muncii, sprijin pentru îngrijitori și servicii locale accesibile. Există preocupări speciale și pentru copiii cu autism .	
6	Olesea Stamate, candidată independentă	Nu există referiri directe la politici sau inițiative dedicate persoanelor cu dizabilități.	Nu există referiri directe la politici sau inițiative dedicate persoanelor cu dizabilități. Nu s-a identificat niciun document, discurs public sau material electoral care ar aborda explicit problemele legate de această categorie socială. Programul Olesei Stamate abordează un șir de probleme și valori. Probleme abordate: • Sărăcia: creșterea încrederii investitorilor, inclusiv a celor mici, și eficientizarea instituțiilor pentru sprijinul cetățenilor. • Educația: adaptarea conținutului la nevoile reale ale copiilor, prioritizarea copiilor și a profesorilor. • Justiția: eliminarea influențelor politice, consolidarea independenței judecătorilor, a procurorilor și a avocaților. Valori: • Independență față de partide și încredere în realitate, nu în promisiuni politice. • Parlament responsabil, curajos și apropiat de cetățeni. • Aspirație pentru o Moldovă europeană, liberă și prosperă, cu accent pe oameni, și nu pe jocuri politice.
7	Partidul Politic Partidul Social Democrat European	Programul electoral al PSDE face referiri clare la persoanele cu dizabilități, abordând: Dreptul la muncă și incluziune economică: sprijin pentru integrarea pe piața muncii și asigurarea unor locuri de muncă bine plătite.	Programul PSDE oferă o abordare echilibrată și aliniată standardelor internaționale , integrând dimensiunea socială (incluziune, protecție), medicală (acces la sănătate) și a drepturilor (egalitate de șanse, participare activă). Totuși, formulările sunt mai degrabă principiale decât operaționale : lipsesc

		Protecție socială: redistribuirea echitabilă a veniturilor și programe speciale pentru categoriile vulnerabile. Acces la servicii publice: sănătate și educație incluzivă, accesibile tuturor. Incluziune socială: participarea activă a persoanelor cu dizabilități în viața economică și socială. Principii generale: egalitate de șanse, coeziune socială, respectarea drepturilor fundamentale.	măsurile concrete și mecanismele clare de implementare. În ansamblu, programul transmite o viziune incluzivă și angajată, dar ar necesita detalieri pentru a deveni un instrument eficient de politici publice.
8	Partidul politic Partidul Național Moldovenesc	Programul electoral al partidului face referiri clare la persoanele cu dizabilități, menționând: Sprijin financiar: • pensii și alocații pentru familiile cu membri care au dizabilități. Acces la servicii: • sănătate mintală și servicii comunitare incluzive. Educație: • programe extrașcolare pentru integrare, • modernizarea accesului în școli. Asistență socială: • sprijin pentru familiile vulnerabile; • servicii de zi pentru copii; • condiții mai bune în școlile rurale.	Concluzie privind abordarea persoanelor cu dizabilități în programul electoral Dimensiunea socială: • Programul evidențiază sprijinul financiar prin pensii și alocații pentru persoanele cu dizabilități și familiile acestora. • Sunt prevăzute servicii comunitare incluzive, servicii de zi pentru copii și sprijin pentru familiile vulnerabile, ceea ce indică o preocupare pentru incluziunea socială și protecția celor mai expuși. • Educația este abordată și din perspectivă socială, prin programe extrașcolare care susțin integrarea copiilor cu dizabilități și prin îmbunătățirea accesului în școlile rurale. Dimensiunea medicală: • Programul include accesul la servicii de sănătate mintală, recunoscând nevoile medicale specifice ale persoanelor cu dizabilități. Totuși, nu se menționează alte servicii medicale sau de reabilitare adaptate diferitelor tipuri de dizabilitate, ceea ce lasă dimensiunea medicală mai puțin detaliată. Dimensiunea bazată pe drepturi:

			Programul susține implicit dreptul la protecție socială, educație și servicii de sănătate. Totuși, nu există prevederi explicite privind egalitatea de șanse, accesibilitatea infrastructurii, participarea civică sau combaterea discriminării. În ansamblu, accentul este pus pe sprijin și incluziune, mai degrabă decât pe garantarea deplină a drepturilor fundamentale ale persoanelor cu dizabilități.
9	Blocul Electoral Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei	Lipsă	Nu există un program politic consolidat al acestui bloc propus alegătorilor pentru alegerile parlamentare.
10	Blocul Electoral ALTERNATIVA	Blocul electoral Alternativa menționează despre persoanele cu dizabilități că „doar printr-un sistem de protecție socială solid se poate asigura demnitatea, siguranța și șansa la o viață decentă pentru toți cetățenii”. Programul include dimensiunea socială intitulată: „Demnitate pentru vârstnici, sprijin real pentru familii și persoanele vulnerabile”. Cu privire la accesul la servicii medicale se menționează despre servicii stomatologice gratuite pentru pensionari și persoane vulnerabile, despre echipe medicale mobile cu specialiști în toate satele Moldovei, despre modernizarea și construirea spitalelor, centrelor medicale în toate regiunile, descentralizarea serviciilor oncologice. Să fie creată o rețea națională de centre de sănătate mintală și sprijin pentru copiii cu autism și alte tulburări de dezvoltare,	Din analiza textului programului, se pot identifica mai multe tipuri de abordări ale dizabilității, însă accentul se pune preponderent pe două dimensiuni: socială și medicală, cu elemente limitate ale unei abordări bazate pe drepturi. Abordare socială Programul tratează persoanele cu dizabilități în contextul „vulnerabilității”, împreună cu vârstnicii și familiile defavorizate. Accentul se pune pe protecția socială și pe sprijinul prin servicii oferite de stat, ceea ce sugerează că dizabilitatea este percepută ca o problemă de asistență socială și incluziune în categoria grupurilor vulnerabile. Abordare medicală Există o componentă puternică medicalizantă: servicii stomatologice gratuite, echipe medicale mobile, centre oncologice descentralizate, rețea de sănătate mintală, diagnostic timpuriu și terapii pentru autism. Persoanele cu dizabilități sunt prezentate în primul rând prin prisma nevoilor medicale și a intervențiilor terapeutice. Abordare bazată pe drepturi

		diagnostic timpuriu, centre regionale multidisciplinare, terapii gratuite sau compensate. La educație, referitor la persoane cu dizabilități, se menționează despre un program național de accesibilizare, rampe, lifturi, toalete adaptate și tehnologii asistive, dar nu se menționează nimic despre incluziunea educațională.	Elementele acestea sunt mai reduse. Menționarea accesibilizării (rampe, lifturi, toalete adaptate, tehnologii asistive) arată o recunoaștere a dreptului la acces egal la educație și spații publice. Totuși, lipsa referinței explicite la educația incluzivă și la participarea activă a persoanelor cu dizabilități în procesul decizional indică faptul că abordarea bazată pe drepturi nu este centrală. Astfel, Programul Blocului Alternativa reflectă o combinație între modelul social și cel medical al dizabilității, cu accente mai ales pe dimensiunea medicală și socială. Abordarea bazată pe drepturi apare doar punctual, prin măsuri de accesibilizare, dar nu este fundamentul principal al concepției asupra dizabilității.
11	Partidul Politic Mișcarea Respect Moldova	Programul este plasat pe site, dar nu conține nicio prevedere directă sau indirectă privind persoanele cu dizabilități.	A fost verificat Programul electoral al Partidului Politic Mișcarea Respect Moldova disponibil pe site-ul oficial al partidului. Nu există mențiuni specifice referitoare la unele măsuri dedicate persoanelor cu dizabilități.
12	Blocul electoral ÎMPREUNĂ	Programul prevede următoarele: Vom regândi integral sistemul de protecție socială a Republicii Moldova reieșind din obiectivele stabilite: reducerea drastică a sărăciei absolute și extreme, protecția copilului, protecția persoanelor cu dizabilități și a vârstnicilor. Vom asigura: • Implementarea cadrului legal privind protecția persoanelor cu dizabilități. • Eliminarea integrală a practicilor de instituționalizare a copiilor cu dizabilități.	Am extras pe scurt cele trei perspective. 1. Perspectiva socială Programul plasează persoanele cu dizabilități în categoria „vulnerabililor”, accentuând protecția socială, pensiile, asistenții personali, subvențiile și eliminarea sărăciei. Dizabilitatea este văzută ca o problemă de integrare și de sprijin social. 2. Perspectiva medicală Se subliniază asumarea costurilor de întreținere și asistență medicală pentru persoanele cu dizabilități severe. Totuși, dimensiunea medicală nu este dominantă, ci apare mai mult ca parte a asistenței generale. 3. Perspectiva bazată pe drepturi Programul face referire directă la implementarea cadrului legal, la

	• Eliminarea practicilor de marginalizare a fetelor și a femeilor cu dizabilități. • Soluționarea definitivă a problemei vulnerabilității persoanelor cu dizabilități severe prin asumarea de către stat a tuturor costurilor de întreținere și asistență medicală. • Asigurarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. • Asigurarea condițiilor pentru viață independentă și trai în comunitate. • La moment, pensiile de dizabilitate sunt sub pragul sărăciei extreme. În prima etapă vom asigura majorarea pensiilor de dizabilitate până la minimul de existență. • Asigurarea tuturor persoanelor cu dizabilități severe cu asistenți personali. Vom restructura sistemul de protecție socială din țara noastră, vom identifica și vom aloca bani suficienți pentru ca niciun copil, nicio persoană cu dizabilități și niciun bătrân să nu mai trăiască în frig și foame. Succesul unui stat se măsoară prin felul în care își trăiesc viața vârstnicii, oamenii cu dizabilități și cum o societate își crește și își educă generațiile viitoare. • Subvenții (vouchere) de mobilitate pentru consumatorii vulnerabili (pensionari, persoane cu dizabilități, elevi și studenți, alți concetățeni defavorizați). Protecția persoanelor cu dizabilități se reflectă în următoarele puncte: 10.11. Garantarea implementării cadrului legal	eliminarea marginalizării și la viața independentă și traiul în comunitate, ceea ce reflectă o abordare bazată pe drepturile omului. Concluzie succintă. Programul electoral combină cele trei modele: accent puternic pe social, completat de elemente medicale și de o orientare clară către drepturi, mai ales prin angajamentele privind incluziunea, viața independentă și combaterea discriminării.
--	---	--

		privind protecția persoanelor cu dizabilități. 10.12. Eliminarea integrală a practicilor de instituționalizare a copiilor cu dizabilități. 10.13. Eliminarea practicilor de marginalizare a fetelor și femeilor cu dizabilități. 10.14. Soluționarea definitivă a problemei vulnerabilității persoanelor cu dizabilități severe. 10.15. Asigurarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. 10.16. Asigurarea condițiilor pentru viață independentă și trai în comunitate. Garantarea implementării cadrului legal privind protecția persoanelor cu dizabilități.	
13	Partidul Politic Liga Orașelor și Comunelor	Direcția de acțiune nr. 5, intitulată „Calitatea vieții și sănătatea comunităților” este unica în cadrul programului electoral al LOC care menționează despre dizabilitate: • Dezvoltarea infrastructurii urbane și rurale pentru sport și recreere. • Programe pentru protecția mediului și reducerea poluării, ca factor de sănătate publică. • Sprijin pentru persoanele vulnerabile: vârstnici, persoanele cu dizabilități și familiile cu venituri mici. Obiective măsurabile până în 2029.	În programul electoral al LOC, dizabilitatea este menționată doar marginal, în cadrul Direcției de acțiune nr. 5 „Calitatea vieții și sănătatea comunităților”, unde persoanele cu dizabilități sunt încadrate în categoria „persoanelor vulnerabile”, alături de vârstnici și familiile cu venituri mici. Această abordare reflectă în principal o perspectivă socială, axată pe sprijin și protecție, fără a fi dezvoltate aspecte medicale sau o viziune bazată pe drepturi (participare, incluziune, viață independentă etc.). Astfel, referința la dizabilitate este generală, fără măsuri concrete și rămâne la nivel de intenție socială.
14	Partidul Politic Alianța pentru Unirea Românilor	Programul electoral al AUR, intitulat „Cei 10 pași pentru Reunire”, nu conține nicio prevedere referitoare la persoanele cu dizabilități.	Nu există prevederi sau formulări explicite dedicate persoanelor cu dizabilități în „Cei 10 pași pentru Reunire”.

15	Victoria Sanduța, candidată independentă	Lipsă	Nu am identificat referiri directe la politici sau inițiative dedicate persoanelor cu dizabilități.
16	Partidul Politic Alianța MOLDOVENII	După o analiză atentă a secțiunii „Program” a site-ului Partidului Politic Alianța MOLDOVENII și, nu am identificat nicio mențiune directă sau explicită referitoare la persoanele cu dizabilități. Nu se regăsesc în text teme precum accesibilitatea, egalitatea de șanse pentru persoanele cu dizabilități, incluziunea socială a acestora sau politici adaptate nevoilor persoanelor cu dizabilități. Leșirea din criză, stabilizarea și modernizarea Republicii Moldova este viziunea fundamentală a Programului Alianței Moldovenii+1. Scopul principal: construirea unei societăți prospere, unde cetățenii trăiesc fericiți, sunt mândri de istoria, cultura și tradițiile lor, trăiesc într-un mediu sănătos, cu apă și aer curate.	Programul Partidului Politic Alianța MOLDOVENII nu include nicio referire la persoanele cu dizabilități , ceea ce arată lipsa unei perspective sociale, medicale sau bazate pe drepturi asupra dizabilității și absența unor politici dedicate incluziunii acestui grup.
17	Partidul Politic Moldova Mare	Site-ul nu are o rubrică explicită cu un program electoral, ci o rubrică denumită „Tezele partidului”. Din conținutul disponibil am constatat că nu există nicio mențiune directă privind persoanele cu dizabilități, drepturile sau incluziunea acestora. Politica socială a partidului abordează elemente precum sprijin pentru pensionari și familiile vulnerabile, sănătate și infrastructură rurală, dar fără referiri explicite la dizabilitate sau nevoi specifice ale persoanelor cu dizabilități.	Partidul Moldova Mare nu are incluse în „Tezele partidului” prevederi explicite referitoare la persoanele cu dizabilități. Deși documentul abordează aspecte de politică socială precum sprijinirea pensionarilor, a familiilor vulnerabile, sănătatea și infrastructura rurală, tema incluziunii și accesibilității pentru persoanele cu dizabilități lipsește complet.

18	Blocul Unirea Națiunii (BUN)	Blocul se autodefinește ca o alianță electorală unionistă și proeuropeană, cu obiectivul declarat de „reîntregire națională” și unirea Republicii Moldova cu România. Dintre cele două partide politice care formează Blocul BUN doar Partidul Național Liberal are site, pnl.md. Pe site-ul oficial PNL Moldova (pnl.md) există referiri generale la egalitatea șanselor și protecția „cetățenilor cu necesități stringente” în cadrul politicilor sociale. Pe site există rubrica „Program”, însă nu este clar dacă este programul general al partidului sau este legat de alegerile din 28 septembrie 2025. De exemplu, PNL declară că vor „politici echilibrate” și „crearea unui sistem adecvat de acordare a compensațiilor nominative” pentru categoriile defavorizate.	Partidul Național Liberal (PNL) Moldova, component al Blocului BUN, abordează doar tangențial tema incluziunii sociale. În programul publicat pe site-ul pnl.md apar formulări generale privind „egalitatea șanselor”, „cetățenii cu necesități stringente” și necesitatea unor „politici echilibrate” sau a unui „sistem de compensații nominative” pentru categoriile defavorizate. Totuși, nu există mențiuni explicite despre persoanele cu dizabilități, accesibilitate sau incluziune. Astfel, se poate concluziona că PNL recunoaște importanța protecției sociale, dar nu dezvoltă politici concrete dedicate persoanelor cu dizabilități, ceea ce lasă această dimensiune insuficient acoperită în oferta sa electorală.
19	Partidul Politic Noua Opțiune Istorică	În programul politic de pe site-ul Partidului NOI nu există mențiuni cu privire la persoane cu dizabilități.	Deși nu există mențiuni despre persoanele cu dizabilități în programul politic de pe site, în prezentarea programului electoral înregistrată în format video a fost folosit termenul discriminatoriu „copii invalizi” atunci când s-a vorbit despre mărirea volumului ajutoarelor financiare pentru aceste persoane.
20	Partidul Liberal	În programul electoral al Partidului Liberal, în capitolul „Politici sociale”, se menționează mai multe aspecte. Dimensiunea socială PL propune dezvoltarea programelor de îngrijire la domiciliu și a centrelor comunitare pentru vârstnici și persoanele cu dizabilități.	Programul PL include două măsuri importante, dar limitate, pentru persoanele cu dizabilități: sprijin social prin îngrijire și centre comunitare, și integrare economică prin muncă. Totuși, din perspectiva unei abordări cuprinzătoare (social, medical și a drepturilor), aceste măsuri sunt insuficiente și fragmentare. Nu există o strategie integrată pentru garantarea egalității de șanse, acces la servicii

		Aceasta este o măsură pozitivă, orientată spre reducerea izolării și sprijinirea incluziunii sociale. Totuși, prevederea este destul de generală, fără detalii privind accesibilitatea, serviciile specializate sau finanțarea sustenabilă. 2. Dimensiunea medicală Măsurile propuse nu ating direct aspectele medicale. Nu se face referire la accesul la tratament, reabilitare, servicii de sănătate adaptate sau mobilizarea echipelor medicale pentru nevoi specifice. Prin urmare, dimensiunea medicală a dizabilității este insuficient acoperită în program. 3. Dimensiunea drepturilor Sprijinirea integrării pe piața muncii prin formare profesională și subvenții pentru angajatori reprezintă un pas în direcția respectării dreptului la muncă al persoanelor cu dizabilități. Totuși, lipsesc prevederi mai largi privind drepturile fundamentale: accesibilitate (transport, infrastructură, educație), participare la viața publică, protecția împotriva discriminării.	medicale, protecție juridică și participare deplină în societate.
21	Partidul Politic Uniunea Creștin-Socială din Moldova	Lipsă	Nu am identificat nicio referire la politici sau inițiative dedicate persoanelor cu dizabilități.
22	Tatiana Crețu, candidată independentă	Deși în programul electoral există o viziune detaliată în domeniile justiției, transparenței, economiei, diasporei și administrației publice, persoanele cu dizabilități sunt complet absente în priorități. Aceasta indică o lipsă de integrare a	Programul nu conține nicio prevedere specifică referitoare la persoanele cu dizabilități.

		problematicii dizabilității într-o agendă politică ce se dorește orientată spre echitate și apropiere de cetățeni.	
23	Partidul Politic Partidul Nostru	Pe site există rubrica „Programul politic...”, care include programul electoral pe puncte, dar nu este în format pdf. În cap. VII, „Protecția socială”, se menționează despre dizabilitate. „a) Sunt necesare modificări urgente în legislație și în ceea ce privește obligația de a confirma în fiecare an gradul de dizabilitate, pe care noi o considerăm o bătaie de joc din partea statului și pe care o vom anula. b) Este revoltător când autoritățile obligă aceste persoane să aleagă între pensia pentru limita de vârstă și pensia de invaliditate. Această stare de lucruri este absolut inadmisibilă. Persoana cu posibilități limitate trebuie să primească ambele pensii!” Am analizat secțiunea VIII, „Educație”, în care se face referire la copiii cu tulburări intelectuale și psihoemoționale în contextul instruirii de la distanță: „Dificultățile cu asigurarea susținerii necesare pentru instruirea de la distanță a copiilor cu tulburări intelectuale și psihoemoționale.”	Partidul Nostru abordează dizabilitatea în special prin prisma drepturilor sociale și economice, punând accent pe eliminarea abuzurilor birocratice și pe îmbunătățirea protecției financiare. Totuși, programul este limitat: dimensiunea medicală și cea a drepturilor universale ale persoanelor cu dizabilități (accesibilitate, educație incluzivă, participare civică) nu sunt dezvoltate suficient. Se conturează o atitudine empatică față de aceste persoane și critică față de nedreptățile existente, dar fără o strategie complexă și integrată.

III. Abordarea subiectului dizabilității în dezbaterile publice

În paralel cu analiza programelor electorale, în raport se examinează și modul în care tematica dizabilității este abordată în dezbaterile publice și emisiunile electorale. Se urmărește dacă subiectul este menționat, dacă este discutat într-un mod realist și concret și dacă se propun soluții clare pentru includerea persoanelor cu dizabilități în viața socială și cea politică. Această componentă ne permite evaluarea felului în care liderii politici înțeleg nevoile acestei categorii de cetățeni și a gradului lor de angajament în promovarea incluziunii.

Astfel, au fost urmarite dezbaterile electorale difuzate de posturile TV:

- Moldova 1 – [Dezbateri electorale](#),
- Pro TV – <https://bit.ly/4pWSbel>,
- N4 – <https://bit.ly/3KBvjRl>,
- CINEMA 1 – <https://bit.ly/4mNR3qY>.

Analiza conținutului dezbaterilor electorale, difuzate de principalele posturi de televiziune în perioada campaniei pentru Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025, relevă un nivel scăzut de vizibilitate a tematicii dizabilității în discursul public al concurenților electorali.

Din totalul canalelor TV monitorizate, doar două au asigurat traducerea simultană în limbajul mimico-gestual (Moldova 1 și Pro TV), ceea ce reprezintă un pas important în direcția accesibilizării informației pentru persoanele cu deficiențe de auz. Totuși, acest efort tehnic nu a fost dublat de o reflecție de fond a problemelor persoanelor cu dizabilități în conținutul dezbaterilor.

În cadrul emisiunilor și intervențiilor analizate, termenii „dizabilitate” sau „persoane cu dizabilități” nu au fost menționați explicit. Subiectele abordate au vizat, în general, teme sociale de interes larg, precum pensii, protecție socială, combaterea sărăciei sau sprijinirea persoanelor vulnerabile. Deși aceste teme pot include, indirect, și categoria persoanelor cu dizabilități, lipsa unei abordări dedicate indică o insuficientă conștientizare a specificului problemelor cu care se confruntă acești cetățeni.

În discursul electoral se atestă o abordare generalistă a politicilor sociale și absența unei viziuni coerente privind incluziunea persoanelor cu dizabilități. De asemenea, se observă o distanță între eforturile instituționale de a promova accesibilitatea și modul în care actorii politici integrează efectiv această dimensiune în comunicarea lor publică.

CONCLUZII

Concluzii generale

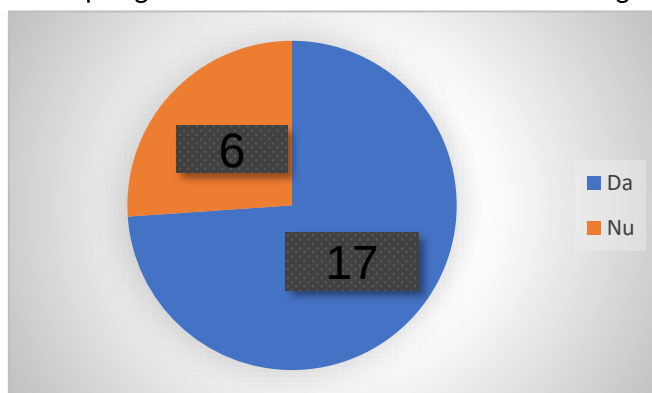
- Analizând site-urile concurenților electorali, au fost identificate programe electorale doar la 17 concurenți, iar 1 concurent electoral a expediat programul său electoral prin e-mail. Astfel, 11 concurenți electorali au platforme electorale care includ dimensiunea dizabilității, iar 1 concurent face referință doar tangențial la dizabilitate.
- Una dintre problemele identificate este faptul că deseori partidele politice denumesc diferit programul electoral, de exemplu: *program politic*, *viziunea partidului*, *program popular*, ceea ce creează confuzie pentru cititori și necesită o clarificare suplimentară: se referă documentul respectiv la Alegerile Parlamentare din 28 septembrie sau nu se referă.
- La 6 concurenți electorali, programele electorale sunt bine structurate pe componenta dizabilității, includ atât dimensiunea socială, cea medicală, cât și cea bazată pe drepturi. Există și viziunea bazată pe drepturi prin crearea condițiilor pentru persoanele cu dizabilități ca să devină membri activi în societate, adică să aibă acces la educație și la servicii de angajare în câmpul muncii și la participare în viața comunității.
- La 3 concurenți electorali, persoanele cu dizabilități sunt încadrate în categoria „persoanelor vulnerabile”, alături de vârstnici și familiile cu venituri mici. Această abordare reflectă în principal o perspectivă socială, axată pe sprijin și protecție, fără a fi dezvoltate dimensiuni medicale sau o viziune bazată pe drepturi (participare, incluziune, viață independentă). Remarcăm un lucru pozitiv: în programele electorale din acest scrutin nu s-au identificat cuvinte devalorizante la adresa persoanelor cu dizabilități.
- Există o tendință negativă comparativ cu Alegerile Parlamentare din 2021 în ceea ce privește procentul candidaților electorali care reflectă tematica persoanelor cu dizabilități în programele lor electorale: este vorba de 61% din totalul concurenților electorali în 2025 comparativ cu 63% în 2021.
- Majoritatea concurenților electorali nu au pe site-urile lor o sinteză pe capitole care să permită identificarea ușoară a subiectelor de interes pentru alegător, cum ar fi, de exemplu, capitolul ce se referă la persoanele cu dizabilități. Astfel, pentru a găsi informația despre propunerea politică a partidului, este necesară o căutare suplimentară după cuvinte-cheie, lucru care nu este accesibil tuturor sau necesită abilități mai avansate de utilizare a computerului. De

asemenea, nu există o adaptare a programelor electorale în format ușor de citit sau de înțeles pentru persoanele cu dizabilități intelectuale.

- De asemenea, nu există programe electorale traduse în limbaj mimico-gestual sau în sistemul Braille.
- Niciun concurent electoral nu a menționat subiectul dizabilității în dezbaterile electorale care au avut loc la posturile ProTV, N4, CINEMA 1, Moldova 1.
- Se atestă o abordare generalizată a politicilor sociale în discursul electoral și absența unei viziuni coerente privind incluziunea persoanelor cu dizabilități.
- De asemenea, se observă o distanță între eforturile instituționale de a promova accesibilitatea și modul în care actorii politici integrează efectiv această dimensiune în comunicarea lor publică.

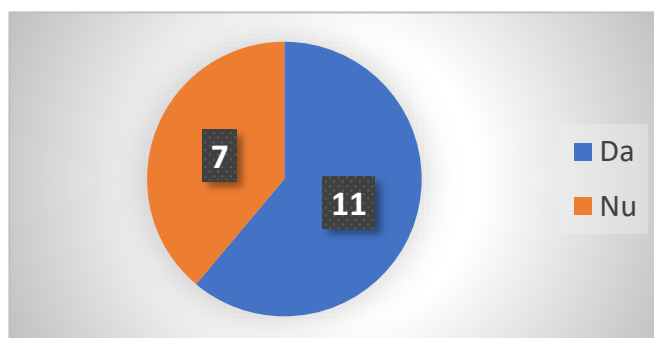
Existența unui program electoral publicat de către concurenții electorali

- 17 (74%) au program electoral (publicat și identificat);
- 6 (26%) nu au program electoral sau acesta nu a fost găsit.

Menționarea dizabilității în programul electoral de către concurenții electorali

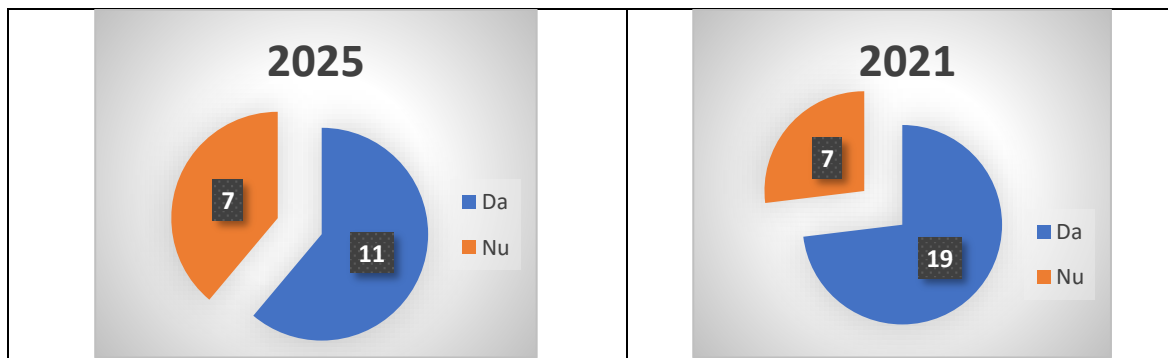
- Menționează explicit sau tangențial dizabilitatea în program: 11 (61%);
- Nu menționează deloc dizabilitatea: 7 (39%);

Menționarea dizabilității în programul electoral:

date comparative 2021/2025 (concurenții electorali care au un program politic)

- 2025 - 61%;
- 2021 - 63%

Concluzii specifice

- Din cei 23 de candidați electorali, au site și Facebook 19 partide, blocuri sau candidați.
- Au doar pagină Facebook 3 candidați independenți.
- Nu are nici site, nici Facebook 1 candidat.
- Au program electoral (publicat și identificat în analiză) 17 (74%).
- Nu au program electoral sau acesta nu a fost găsit - 6 (26%).
- Menționează explicit sau tangențial dizabilitatea în program 11 (61 %).
- Nu menționează deloc dizabilitatea 7 (37%) candidați electorali.
- Dintre cei 11 candidați care menționează explicit dizabilitatea în programul lor, 7 indică direct integrarea persoanelor cu dizabilități în diverse domenii (educație, învățământ, viața socială, piața muncii etc.).
- Majoritatea concurenților electorali au inclus prevederi ce se referă la pensii și indemnizații pentru persoanele cu dizabilități.
- Problema accesibilității (acces fizică și la servicii publice) se regăsește în platformele a 2 candidați electorali.
- De asemenea, problema dezinstituționalizării este prezentă în platformele a 2 candidați electorali.
- Majoritatea candidaților electorali au prevăzute în programele lor activități de asistență pentru persoanele cu dizabilități (subvenții, pensii etc.).

RECOMANDĂRI

Recomandări preliminare

1. Concurenții electorali sunt îndemnați ca, pe viitor, să elaboreze sinteze pe capitole, în format text, ale programelor electorale.
2. Să asigure prezentarea programului electoral și în format mimico-gestual și audio, cu link direct către YouTube, astfel încât persoanele cu dizabilități de auz și cele nevăzătoare să poată accesa cu ușurință oferta electorală.
3. Să realizeze o versiune adaptată a programului electoral în format „ușor de citit și ușor de înțeles”.
4. Denumirea programului electoral să fie formulată clar, indicând explicit pentru ce tip de alegeri este elaborat acesta. În prezent, pe site-urile unor concurenți electorali se folosesc termeni precum „program politic”, „program popular”, „viziune” sau „teze”, ceea ce creează confuzie. De multe ori, cititorii descoperă abia la final că documentul se referă la alegerile deja încheiate.
5. *De lege ferenda*. După înregistrarea în cursa electorală, concurenții ar trebui să fie obligați să transmită Comisiei Electorale Centrale, pe lângă statut, și programele lor electorale. Această practică ar facilita identificarea documentelor, mai ales că experiența alegerilor din 28 septembrie a arătat că, în cazul a 6 concurenți electorali, programele nu au putut fi găsite.

Recomandări finale

- Revizuirea paginilor web ale partidelor politice, autorităților publice locale de nivelele I și II, autorităților centrale, instituțiilor și agențiilor de stat și accesibilizarea acestora conform standardelor internaționale privind accesibilitatea paginilor web – WCAG.
- Elaborarea programelor și a materialelor electorale ale concurenților electorali în formate accesibile pentru diferite tipuri de dizabilități (limbaj mimico-gestual, Braille, audio, ușor de citit – ușor de înțeles etc.).
- Organizarea de către persoanele cu dizabilități și OSC-urile care le promovează interesele a acțiunilor de advocacy orientate către reprezentanții formațiunilor politice/concurenții electorali în vederea includerii subiectelor legate de dizabilitate pe agenda politică a acestora (exerciții de simulare a alegerilor,

„user safari”, ședințe la sediile partidelor, întâlniri cu alegătorii, dezbateri publice în cadrul unor emisiuni TV cu tematică electorală etc.).

- Evaluarea accesibilității tuturor secțiilor de votare în baza unui instrument comun de evaluare aplicat de CEC, de organizațiile persoanelor cu dizabilități și organizațiile active în domeniul dizabilității, precum și includerea rezultatelor evaluării pe *Harta Accesibilității* (<http://motivatie.md/harta-accesibilitate/>).
- Instruirea funcționarilor electorali cu privire la necesitățile speciale și oferirea corectă a suportului necesar persoanelor cu dizabilități în perioada electorală, inclusiv în ziua votării.
- Asigurarea translării în limbajul mimico-gestual a comunicatelor din incinta CEC în ziua scrutinului și transmiterea on-line a comunicatelor pe canalele dedicate persoanelor cu dizabilități de auz.
- Mediatizarea problemei accesibilității ca precondiție pentru realizarea altor drepturi în incinta clădirilor unde sunt amplasate BESV.
- Implicarea persoanelor cu dizabilități în calitate de observatori naționali în cadrul scrutinului parlamentar.
- Realizarea unor campanii de informare/acțiuni de educație civică și electorală pentru persoanele cu dizabilități, promovarea unui comportament proactiv de participare în viața publică și cea politică.
- Axarea imaginii pe indicatorii calitativi, nu doar pe cei cantitativi, deoarece se promovează schimbări de percepție și mentalitate, bazate pe respectarea drepturilor și participarea de la egal la egal al persoanelor cu dizabilități.
- În perspectivă, este necesară o încurajare mai activă a presei și a concurenților electorali să trateze tema dizabilității nu doar ca parte a unui discurs social general, ci ca o prioritate distinctă, legată de egalitatea de șanse și de participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la viața politică și cea civică.